

nyekre, amelyeket a magyar kultúra iránt érdeklődők támaszthatnak egy nyelvi oktató- anyaggal szemben. Ha arról van szó, milyen ismereteket közöljünk hazánkról egy nyelvkönyvben, óhatatlanul Budapest hídjaira, Hortobágyon vágató lovasokra vagy a Balaton strandjaira gondolunk. *A Lépésenként magyarul 2* azonban nem sztereotip turistacsalogató információkat nyújt a tanulóknak. A diákok olyan társalgás- és vitakezdeményező szövegekkel találkozhatnak, mint dohányzási és internetezési szokásaink, a magyar iskolarendszer, bevásárlási kultúránk, közlekedési statisztikáink. A szerző megemlíti a paprikát, a Pick-szalámit és a magyar népmesét mint hazai kuriózumot. A nyelvhasználati kérdéseket feszegető feladatok szintén hasznos kulturális adalékok lehetnek a külföldi nyelvtanulók számára, és – noha ez expliciten nem jelenik meg – teret nyitnak a kultúrák összevetésére. Az országismereti anyagokhoz változatos módon kapcsol a szerző kontrasztivitást és személyesítést biztosító gyakorlatokat. Hogy csak egyet említsünk, összevető társalgást kezdeményeznek az olyan kérdések, mint *Más országokban is pontosan ilyenek a közlekedési táblák? Ön szokta használni az internetet? Írjon saját városáról!* stb. Mindezek ellenére bizonyos feladatoknál hasznos lett volna be-csempészni további országismeretet. Fiktív személyek helyett például valós sportolók adatait lehetett volna szerepeltetni; a nyelvtudást és internet-használatot reprezentáló grafikonokon valós értékeket lehetett volna feltüntetni; a szerepjátékban nem görög, hanem magyar szállodában kellett volna magyarul panaszt emelnie a vendégnek; vadvízi evezést, síelést, körutazást pedig hazai viszonyok között is szerveznek, nemcsak Ausztriában vagy Dél-Amerikában.

Összességében elmondható, hogy a *Lépésenként magyarul* „Második lépés”-ét, amely a Közös Európai Referenciakeret szintézese szerint A2-esről erős B1-es nyelvtudási szintre juttatja el a magyarul tanulókat, tanuló- és tanárbarát oktatóanyagként üdvözölheti a szakma. Aki úgy dönt, hogy ezt a könyvet

használja, érdekes és magas színvonalú szövegekkel és gyakorlatokkal teli anyagot választ. A szerző mindent megtett azért, hogy az egyes problémákat a lehető legtöbb oldalról körbejárja, és ezáltal nemcsak a tanulóknak nyújt rengeteg tanulási lehetőséget, hanem a tanároknak is egyfajta módszertani „terülj-terülj asztalkámat” kínál, megkönnyítve az órai munka szervezését. A tankönyv kiemelt figyelmet szentel a készségfejlesztésnek, kommunikatív, erősen feladatközpontú és tevékenykedtető. A fejezetek hosszú terjedelme, laza tematikai szerkesztettsége és funkcionális-grammatikai hiányosságai okán az oktatási gyakorlatban szükséges az egyes tematikák kibontása, kibővítése, illetve a grammatika nyelvhasználati aspektusainak továbbgondolása. Durst Péter könyvével a magyar mint idegen nyelv oktatása mindenképpen jelentős „lépést” tett afelé, hogy kiadványaival felzárkózzon az idegennyelv-tanulással szemben támasztott mai követelményekhez.

Dóla Mónika – Sófi Boglárka

Вяч. Вс. Иванов

Лингвистика третьего тысячелетия.

Вопросы к будущему

[A harmadik évezred nyelvészete. Kérdések a jövőnek]

Языки славянской культуры: Москва, 2004. 192 стр. + 8 карт.

Ebben a kis könyvben a XX. század egyik legkiemelkedőbb tudósa (nyelvész, irodalomtudós, szemiotikus, kultúrakutató) foglalja össze lakonikus tömörséggel több mint fél évszázados tudományos pályájának legfontosabb felismeréseit és teszi fel kérdéseit a jövőnek. Milyen volt a Föld nyelvi térképe a tudományos megismerés által belátható múltban és milyen lesz a prognózisok által megfogható jövőben? Melyek voltak a nyelvtudomány érvényes kérdései az ötvenes évek

elején és milyen válaszokat sikerült rájuk adni? Hogyan befolyásolják a nyelvtudomány (elő)feltevéseit s rajtuk keresztül a grammatikamodelleket az újonnan felfedezett nyelvekről nyert ismeretek, avagy mely sajátosságok tekinthetők csakugyan univerzálisnak?

Vjacseszlav Ivanov, a moszkvai Lomonoszov Egyetem és a Los Angeles-i Kaliforniai Egyetem professzora, számos akadémia tagja és kitüntetés birtokosa, életútjával azt bizonyítja, hogy csillapíthatatlan tudásvágygal és acélos munkabírással a legnehezebb körülmények között is lehet maradandó értékeket létrehozni. Volt kitől kitartást tanulnia. Édesapja az a Szibériába kivándorolt kozákok utóadaként született Vszevolod Ivanov volt, akit barátja, Sklovszkij „autodidakta östetehségnek” nevezett. Ivanovot, akinek írói tehetségét Gorkij fedezte fel, partizán tárgyú novelláiért a húszas években zajosan ünnepezték, majd „freudizmussal, bergsonizmussal és szolipszizmussal” vádolva gyakorlatilag elhallgattatták. Fia, a könyv szerzője 1951-ben végzett a moszkvai Lomonoszov Egyetem Bölcsészettudományi Karán. A Sztálin halála utáni enyhülés lehetővé tette számára és kollégái számára, hogy könyvekből, folyóiratokból, sőt konferenciákon és tanulmányutakon személyesen is tájékozódhassanak a világ tudományának fejlődéséről. Ivanov megismerkedett az európai és amerikai nyelvtudomány funkcionalista és strukturalista megközelítésmódjaival s a nyelvek logikai szempontú leírásaival. Szerteágazó érdeklődése következtében munkásságában található az összehasonlító-nyelvtörténeti irányzathoz tartozó tanulmányok csakúgy, mint dialektológiai kutatások és strukturalista módszeren alapuló leírások, hogy a klasszikus nyelvtudomány határain kívül eső szemiotikai és mítoszkutató tevékenységét ne is említsük. Ebbe a gazdag életműbe tekinthetünk be ennek a kis könyvnek a segítségével.

A könyv huszonegy rövid fejezetből áll. Ezekben Ivanov kizárólag olyan kérdéseket tárgyal, amelyekkel hosszú kutatói pályája, saját „személyes nyelv(észet)i életrajza” so-

rán kapcsolatba is került. Egy-egy téma kapcsán nemcsak az időben kalandozik több évtizednyit, hanem a kultúra és a művészet tágas területein is. A színesztéziáról szóló fejezetben leírja például, hogyan bővülte el már kiskamaszként Verlaine költészetében a több érzékterület összekapcsolásán alapuló költői kép, s hogyan értette meg egyetemistaként, miért idéznek fel a palatális magánhangzók vidám, világos, s a velárisok komor, mély színeket. Beszámol azokról a beszélgetésekről, amelyeket elektrosokkal kezelt betegekkel folytatott színélményeikről, majd Eisensteinnek arról az írásáról, amelyben az első színes filmjére készülődve elemzi a színek szimbolikáját. Eisenstein, akárcsak Wagner és az orosz Szkrjabin, egy több érzékterülethez szóló, többféle művészi nyelv egységét megvalósító alkotás (*Gesamtkunstwerk*) létrehozására törekedett.

Máskor a nyelvek múltjába és jövőjébe tesz kirándulásokat a szerző. A nyelvek múltjába Illics-Szvitics – az adatok csekély száma miatt nehezen bizonyítható (és cáfolható) – úgynevezett „nosztratikus elméleté”-nek a segítségével hatolhatnánk a jelenleginél mélyebbre. Ez az elmélet az ismert nyelvcsaládokat – megegyező etimológiák alapján – közös eredetűnek vélt nagycsaládokká fogja össze, ezzel az emberi nyelv(ek) történetét mintegy ötvenezer évnnyire tenné visszakovethetővé. A nyelvek múltjánál nem kevésbé bizonytalan a jövőjük. A legvalószínűbb az, hogy egyre többen beszélnek majd egyre kevesebb nyelven. Jelenleg a Föld hatmilliárd lakosa mintegy hatezer nyelvet beszél. Ivanov szerint a következő században ennek már csak egytizede marad fenn élő kommunikációs eszközként. A jövő egyébként – ez alapvető változás – nem az európai eredetű, hanem az Ázsiából származó nyelveké lesz. A The English Company becslései szerint 2050-ben egy milliárd négyszázezer lesznek kínai anyanyelvűek, a hindi és urdu anyanyelvi beszélőit 556 milliónak, az arabot első nyelvként beszélők számát pedig fél milliárdnak prognosztizálja. A világ leggyakoribb nyelvei közé

az európai eredetűek közül csak az angol és a spanyol kerül be.

Azok a nyelvek, amelyeken már ma is kevesen beszélnek, kihalásra vannak ítélve. Az Észak-Amerikában őshonos indiánok számos nyelvén ez a sors már be is teljesedett. A 187 ismert indián nyelvből 149-et már nem adnak tovább a gyerekek generációjának. Tudományos szempontból tekintve minden nyelv a valóságnak egy, csak rá jellemző szegmentálását valósítja meg. Bármely nyelvnek a használatból való visszaszorulása az emberi megismerés egy sajátos formájának eltűnését hozza magával. Ezért fontos értékmentő munka a kihalt nyelvek rögzítése hangfelvétel vagy leírás formájában. Ivanov sokat dolgozott ilyen értékmentő misszióban. Az ötvenes évek elején anyagot gyűjtött nyelvrokonainknál, a napjainkra már szinte teljesen asszimilálódott líveknél. 1962-ben még sikerült találkoznia a jenyiszeji jug nyelv* egyik utolsó beszélőjével és hangfelvételt készítenie vele. 1991-ben pedig Hokkaido szigetén szót tudott váltani egy öregasszonnyal, aki még beszélte a már fél évszázada kihaltnak tartott ainu nyelvet.

A közösségek többsége többnyelvű és többkultúrájú. Ezzel az élményszerű tapasztalattal Ivanov először az ötvenes évek végén szembesült, amikor munkatársával, Toporovval együtt a Litván Nagyhercegség többnyelvű kultúrájának nyomát kutatta. Itt találkozott a karaiták (egy zsidó szektához tartozó tatárok) leszármazottaival. A középkorban testőrnek hozták ide őseiket krími hazájukból a litván nagyhercegek. Ivanov Firkovicsnak, a helyi karaita egyházi elöljárónak a házában héber és arab írással készült keleti szláv szövegmemlékeket vehetett kezébe. Ezek az iratok ékesen bizonyítják a többféle nyelvi kultúra békés együttélésének értékteremtő képességét.

Tudományos pályájának a csúcán, a kilencvenes évek közepén egy mai soknyelvű közösség – Los Angeles – nyelvi profiljának megrajzolására kérték fel Ivanovot mint a UCLA professzorát. Mint írja, a tízmillió városban ma mintegy 224 különböző nyelvet

beszélő közösség él. A rádiók és a televíziók tizenegy nyelven – köztük a ma világszerte a leggyakoribbak közé számító kínain, spanyolon, angolon, oroszon és japánon – sugároznak adásokat.

Sajátos helyzeténél fogva ez a hatalmas város a nyelvtörténeti-nyelvpolitikai folyamatok valóságos laboratóriuma. A metropolisz lakosai közül ma legtöbben spanyol anyanyelvűek, ennek a nyelvnek valamelyik közép- vagy dél-amerikai változatát (mexikói, El Salvador-i stb.) beszélik. Összesen tizenkilenc dél-amerikai eredetű spanyol változatot tartak fel a projektben dolgozó kutatók. A más-más eredetű közösségek közötti élő kapcsolatok következtében a dialektusokban végbemennek bizonyos kiegyenlítődési-egységesülési folyamatok. Ivanov szerint egy nyelvtörténész számára valóságos kincsesbánya a mai Los Angeles spanyol nyelvű körzete. Nagyon jelentős a félmillió beszélőszámú örmény közösség is. Az utóbbi években – mutat rá Ivanov – a legtöbb bevándorló Ázsiából és a csendes-óceáni térségből érkezett, tovább színesítve a város nyelvi térképét. A lakosok többsége törekszik az amerikai angol minél jobb elsajátítására, de igényli eredeti nyelvének, kultúrájának megőrzését is. Ezt szolgálják a kultúrát őrző közösség nyelvén megszólaló rádió- és televíziós adások, könyvkiadók. A modern technika lehetőségeit felhasználva az egyetem és a Getty Kulturális Központ most készíti elő a régi Rómát felidéző virtuális világot. Aki ide belép, járkalhat az antik Róma nyilvános terein, beléphet a kertekbe és villákba. Egyetlen kikötés: a látogatók csak latinul beszélhetnek egymással. Ennek örülhetünk: ha egyes nyelvek ki is szorulnak a valóságos használatból, a digitális technika segít megőrizni őket.

Ajánlom a könyvet mindazoknak, akiket érdekel a nyelvek múltja és jövője, és (még mindig) tudnak oroszul.

Huszár Ágnes

* A jug a déli ketnek a ritkább neve, a gyakoribb a szini. – A szerk.